

A MAGYAR OKTATÓ MESE TÖRTÉNETE 1786-TÓL 1807-IG.

(Második és befejező közlemény.)

Öt évvel később, 1799-ben, jelentek meg HATVANI ISTVÁN *Meséi*.¹

Hatvani bevezetésében elmondja röviden, az »emberi nemzetnek nem csak mulattatására, hanem valóságos tanúságára is« szolgáló »Mesélés« történetét, kezdve Quintilianus Hesiodoson, egészen Pfeffelig. Magasztalja a német mesecírókat:

A' mesékre nézve . . . olyan Classicus Fabulisták vagynak, hogy azokkal a' Magyar Ifjúságnak is valójában szégyen volna meg nem esmerkedni. Ilyen a' Nagy Geilert, Német Országának Cicerója, . . . az együgyűséget lehellő Lichtwer, . . . Pfeffel, a' ki azt viszi végben, hogy még az is, a' ki talám különben csak belenézni is restelt volna, kéntelen elolvasni.

Annál rosszabb véleménynyel van a magyar meseirodalomról: »Pétzeli Józsefen kívül más fabulistával ezideig nem ditsekedhetünk.« — Prologusában rámutat a mese céljára:

. . . azt adja elő hasonlatosságban
A' mit uralkodni szemlél e' világban.
Mi vétek? bolondság? tükörben mutatja . . .

A meséket hánykolódó lelkiállapotában írta, midőn nem tudott magának nyugodt vallási meggyőződést szerezni.² Hat évig betegeskedett és ezért mondja *Epilogus*ában:

Midőn meséimet írák Hat esztendő's synylődésim
Beteg testem alig bírám. . . . nekem megrontóim.

Majd később:

. . . hogy tőlem Mint élesztő orvosságra
A' rossz kedv inkább múljon, . . . úgy fogám magamat.³
Ilyen foglalatosságra,

¹ Mesék Hatvani István által. Debreczenben 1799. Szigethy Mihálynál.

² L. Szinnyei, Magy. Irók. IV. 508. l.

³ Meséi (fent. id. kiad.), 102. l.

Jegyzői állására czéloz, mikor megemlíti, hogy sokszor akkor írta meséit :

Mikor . . . hivatali dolgomtól,
 . . . gyűlési állapotomtól
 Magam' szabadíthattam.¹

Forrásai, melyeket ő maga jelöl meg minden mese után, nagy olvasottságról tesznek tanúságot. Sokféle forrásból merített. Aránylag még kevesebbet, egy vagy egypár mesét Lukianosból (2. mese, *Egy bölts és Mercurius*), Kleistből (10. mese : *Barátság*), Anakreonból (15. mese : *Sánta daru*), 17. mese : *A' rósárol*, 18. mese : *Két utazó*. 26. mese : *Az asszonyokhoz* és 28. mese : *A' szerelemről*), Homeros után (13. mese : *Kantor holdus*), Le Noble-ból (32. mese : *Sajt, matska*), Richterből (34. mese : *Majom, róka*; 36. mese : *Állóképeknél beszéllő Orator*), Aesopusból (31. mese : *A beteg kánya*; 35. mese : *Harapó kutya*).

De e mintáin kívül meséire erősebb hatással a következő meseírók voltak: La Fontaine, Lichtwer, Gellert, Desbillon.

I. LA FONTAINE után dolgozza fel a következő meséket :

4. Mese: *Nyulak és békák*. (La F. II. 14: *Le lievre et les grenouilles*.) 6. Mese: *Paraszt ember, tök makk*. (La F. IX. 4: *Le gland et la citrouille*.) 11. Mese: *Oroszlán bőrben bújt szamar*. (La F. V. 21: *L'âne vêtu de la peau du lion*.) 40. Mese: *Oroszlán*. (La F. IV. 1: *Le lion amoureux*.)

E négy rendkívül terjengősen megírt mese a francia nyelv gyenge ismeretéről tesz tanúságot; úgy látszik, hogy ezeket az Aesopusnál is olvasható tárgyakat La Fontaine modorában akarta feldolgozni, hogy mintái között La Fontaine nevét is szerepeltethesse. Különösen erőlteteti a II. mese bőbeszédűsége; minden egyes állat elmondja véleményét az ál-oroszlánról. Egyébként sem fedezhető fel e 4 mesében semmi rokonság La Fontaine-nel.

II. LICHTWERTŐL veszi a következő mesék tárgyát :

1. Mese: *A megfosztott mese*. (Lichtwer: I. 1. *Die beraubte Fabel*.) 3. Mese: *Megifjító forrás*. (Lichtw. III. 11. *Die Quelle der Jugend*.) 7. Mese: *Halak*. (Lichtw. II. 19. *Die Fische*.) 9. Mese: *Tengelitz*. (Lichtw. II. 6. *Der Hänfling*.) 12. Mese: *Kígyó*. (Lichtw. I. 20. *Die Schlange*.) 14. Mese: *Két bölts Peruban*. (Lichtw. II. 4. *Die Zween Weisen in Peru*.) 16. Mese: *Bűn. Büntetés*. (Lichtw. I. 7. *Die Laster und die Strafe*.) 39. Mese: *Majom, óra*. (Lichtw. III. 14. *Der Affe und die Uhr*.)

Lichtwer meséit nagyon ügyesen dolgozza föl. Változatos és sok helyütt határozottan szellemesen alkalmazott versformák-

¹ U. o.

kal (pl. a 4 és 3 ütemű jambusok váltakozása a 39. mesében.) megközelíti Lichtwer vidámságát és derús hangját. Az is meglát-szik e meséken, hogy a német nyelvben mennyivel erősebb, mint a francziában.

III. DESBILLON meséi a következő mesékben hatottak Hatvanira :

5. Mese: *Fülemile. Holló. Bagoly.* (Desbillon CX. mese: *Die Nachtigall und der Uhu.*¹) 8. Mese: *Tsillagok, Nap.* (Desbillon: CLXXXV. *Die Gestirne und die Sonne.*) Két meséről azt állítja Hatvani, hogy Desbillonból fordította; ezek: 20. Mese: *Tsuka* és 37. Mese: *Szem, száj.* De ezek creditjeit Desbillonnál nem találtam meg.

Desbillon prózában írott meséit szintén dallamos rövid soraival teszi valósággal kedvesekké, pl. az 5. mesét Balassi-sorok-ban fordítja. Itt a tavasz ébredésének festése bájos képpé bővül; igaz ugyan peregnek le e sorok, hogy nem válik olvasásuk unalmassá. Kezdeté így hangzik :

A' Tél keménysége,
Komor hidegsége,
Mídön már eltávozott;

Tavasz a' füveket,
Minden jövéseket,
Színes köntösben hozott . . .

Valószínűleg hozzájárul a költemények ügyesebb feldolgozásához az a körülmény is, hogy Desbillon meséit szintén az általa alaposan ismert német nyelven olvashatta.¹

IV. GELLERTTŐL hét meséje tárgyát kölcsönözte. Ezek a következők :

22. Mese: *Vak, sánta.* (Gellert I. 16. *Der Blinde und der Lahme.*) 25. Mese: *Kakuk.* (Gellert I. 12. *Der Kuckuck.*) 27. Mese: *Szíves látogatás.* (Gellert I. 36. *Der gütige Besuch.*) 41. Mese: *A' Szelességről.* (Gellert III. 33. *Der Leichtsinn.*) 42. Mese: *Fösvény. Gazdag.* (Gellert III. 34. *Der reiche Geizhals.*) 43. Mese: *Ifjú tudós.* (Gellert II. 39. *Der junge Gelehrte.*) 44. Mese: *Szerentsés házasság.* (Gellert II. 5. *Die glückliche Ehe.*)

Legtöbbnnyire, saját egyéniségét kívánván előtérbe helyezni, túlságosan szabad átdolgozása elveszíti az eredeti értelmét, sőt mivel fél a kissé sikamlós Gellert-féle tanulástól (pl. a *Die Glückliche Ehe — Szerencsés házasság*) és elhallgatja a kétértelmű helyeket, elveszti Gellert szelíd humorát. Versei olvasás közben egy vidám gondtalan író lelkét mutatják, s ebben nagy része van, a mint föntebb már utaltam rá, a versformák gazdag változatosságának, a sok rövid, csengő rímű sernek. Ez javára válik, mert így hosszú részletezései kevésbé lesznek fárasztók.

¹ Megjelentek Münchenben 1792-ben.

Azonban nem a vidámság költője ő; nem nyugodt szemlélője a bűnnek, hanem egy kétséges lelkiismeretfurdalások között vajúdó lélek. Ezt természetesen nem vidám, gyorsan gördülő verseiből, hanem *Epilogus*ából láthatjuk. Itt mondja:

E' mesélő tükörökben,
Magam gyarapíthatám!
Mert látván sok hibáimat,
Hátamon függő 'sákimat'¹
Mellyek majd tele vágynak
Tulajdon gyöngeségimmal,
És erőtlenségimmal;
»Valjon mikoron hagynak
— Sokszor mondek — el vétkeim?
Mellyek noha nem étkeim;
De még is úgy rongállnak,
Hogy e' teréhnek húzása

Miatt, szívemnek romlása
Következze! nem szállnak
Azért velem sírhalmomba!
— — — —

Gondoiván immár magamról,
Hogy a' mit önnön javamról
E' mesékben mondhattam;
Talám lesz olly' felebarát,
Ki, ha magában hibát lát,
Örül, hogy kinyomtattam
Ezen együgyű munkámat.

Meséinek második kiadása bizonyítja a kedvező fogadtatást. 1819-ben P. J. (Pechata János) adja ki újból meséit és más verseit.²

Mielőtt áttérünk a XIX. század első évtizedének oktató meséire, meg kell emlékeznünk még két költőnről, kiknek művei értékesebbek irodalmunkban, mint az eddig tárgyalt meseíróké, de a kik az oktató mese műfajában vagy nem tudtak maradandó értékűeket teremteni, vagy csak egészen mellékesen írtak néhány oktató mesét.

1790-ből való a vidám lelkű CSOKONAINAK három próbálkozása, melyek *Állatok beszélgetése* cím alatt jelentek meg. Mindhárom mesén megérzik, mennyire iparkodik, hogy tanulságos esetet mondasson el állatjaival, s mennyire küzd az ő bohém, víg kedélye az oktató mese komoly hangjával. Formailag csak a harmadik mese, *Az oroszlán és a' számar*, felel meg e műfaj követelményeinek:

Midön az Aesopus' oroszlánja együtt vitte magával az erdőre a' számarat, hogy rettenetes ordításával a vadakat meghajtsa, egy eszelős varjú azt kiáltotta rá egy magas fáról: Szép mulattató társ! Nem szégyellessz számarral menni? A' kinek hasznát veszem, felele az oroszlán, annak, azt tartom, megengedhetem, hogy mellettem járjon. — Így gondolkoznak a' nagyok, mikor alacsony embereket emelnek fel magok társaságokba.

Ez a mese valóban sikerült. Szelleme Aesopus meséire vall, s a költő benne meglepően ügyesen mond »kevés szóval sokat« (Kazinczy). — Másik két meséjét, melyek szintén prózában

¹ Czélszás La Fontaine I. 7. meséjére: *La bésace*.

² Kiadásának címe: Hatvani István' Meséit Újra közre botsátotta és annak hólta után talált verseivel bővítette P. J. Nagyváradon Tichy János' betűivel 's költségeivel 1819.

vannak írva, nem is lehet az előbbihez hasonlítani; nem állnak magasabb színvonalon, mint Nagy Ferencz *apologusai*. Csokonainál is csak az állatok megszólaltatása közös mesei külsőség. Az állatok eszmecseréi azonban unalmasak, bár politikai nézeteit is beleviszi: *A' bagoly és kócsagban* a kócsag panaszkodik a szörnyű vérontás miatt, a melyet a hazafias felbuzdulás és az ezzel járó kócsagtollas kalpag okoz szemükben. A másik, *A' pillangó és a' méh cz.* még kortársainak gyenge meséivel sem állja az összehasonlítást. Csokonai egész lapokat tölt meg unalmas fejtegetésekkel, hogy a sovány alap gondolatot bemutassa: nem felciczomázott csapodár-ra van szükségünk, hanem szorgalmas, becsületes, munkás és szerető szívre.¹ Oly költőietlenek e próbálkozások, hogy költői párbeszédnek sem mernük nevezni őket.

VERSEGHY FERENCZ is írt meséket; ezek jobbak ugyan az előbbieknél, de nincs meg bennük az a báj és zengzetesség, mely Verseghy sikerültebb lírai költeményeinek legnagyobb érdeme; meséi, melyek nagyrészt az *Aglája cz.* verskötetében maradtak reánk, nem tartoznak a költő java alkotásai közé. Verseghy mint meseíró a francziák tanítványa s La Fontaine típusát műveli. Költői természete is erre utalta: szereti a kényelmes, részletező mesevezetést, s így az aesopusi tömör, szüksézávú mese helyett alkotásai mind költői elbeszélések bővülnek. Legtöbbször alexandrinusokban és hexameterekben ír, s ez már magában véve is nehézkessé teszi a költemények menetét. Meséi mind idegen nyomokon járnak, több-kevesebb önállósággal földolgozva.

A' barátság tárgyát már Pétzeli feldolgozta, kinek forrása valószínűleg egy franczia mese volt a *Journal Encyclopédique*-ből. A hexameterekben feldolgozott tárgy nála sokkal elnyújtottabb, mint Pétzeli feldolgozásában, mégis itt elég élénken és meglehetősen drámaisággal mutatja be, mint rohan a hú barát, pusztán egy rossz álmom hatása alatt, barátjának álmódott veszedelmében segítségére; és mint adja oda a másik szívesen vagyionát, azt híven, hogy a hozzárohanót rablók fosztották ki.

Aesopus 178. meséjének (*Ἀμαδῆς ὁ οἰήτωρ*) tárgyát dolgozza fel *Az Athénabeliek cz.* példája. Míg azonban Aesopusnál Demades szónok azért kezdi mesével beszédét, hogy bebizonyítsa a népnek, mennyire érdeklődik ez a szórakoztató beszédek és mily kevésbé a komoly dolgok iránt, Verseghy szónoka a haza veszélyével kezdi, és e pathetikus beszéd közben hallhatjuk, hogy a hallgatóság mily közömbösen siklik el a fontos kérdések felett, és mily nyugalommal és nemtörődömséggel tréfálkozik ez alatt.

¹ L. fentebb Kármán 4. meséjét.

Az oroszlyány cz. meséjének alapgondolata szintén Aesopusnál található meg (220. mese: *Ἄβων καὶ Ἀνθρωπος*). A dicsekvőket ostorozza, a kik csak szájukkal és külsőségekkel mernek előhozakodni. Aesopusnál az oroszánt gyengének tartja az ember, mert — mint mondja — látott egy faragott képet, melyen az ember legyőzi az oroszánt. Verseghy e tárgyat a következőképen adja elő: Egy helységben az állatok összecsdülnek egy új, csodaerejű bálványkép felszentelésére. A kép az embertől legyőzött oroszánt ábrázolja. Az állatok szájtátva bámulják a csodát, csak az oroszán megy oda flegmatikusan és egy gúnyos mosolylyal — feldönti a bálványt.

A kan macska már viszont teljesen La Fontaine-i¹ hangú; gyorsmenetű hexameterekben mondja el a közismert mesétémát a nagyképi tanácsadókról, a kik azután, mikor tenni kellene, gyáván visszalépnek. Tanulságát eddigi meséihez képest meglepően csattanósan fogalmazza: »Adni ugyan könnyű, de nehéz végezni tanácsot!«

A veréb és gerlicze alapgondolata La Fontaine *Les deux pigeons*-jában található meg, de megtaláljuk variánsait Grécourt-nál és Dorat-nál is:² a hű gerlicze nem enged a csábítónak. Verseghy azonban új milieube helyezi e történetet: a csábító itt is veréb, de az vidám társaságból repül ki kedvesével az erdőbe szeretkezni és eközben látja, mint dédelgetik egymást a gerlék. Ekkor nem Grécourt verébének ellágyulása következik be, hanem, hogy bemutassa hódító fellépését, mikor a gerle párja eltávozik, ő akarja a nőt meghódítani (kedvese szemeláttára); de csúfos kudarcot szenved. A dolgot azonban nem veszi oly tragikusan, visszarepül és tovább mulat kedvesével. — A thémának ez új és mintegy társadalom-festő feldolgozása annyira valószínű és reális, hogy bár hosszú tanító és példázó elbeszéléssé bővül, mégis szellemessége miatt legjobbnak minősíthetjük Verseghy e nemű költeményei között.

A tejáruló menyecske cz. meséje nem ad új gondolatot, de élénksége talán még meg is haladja La Fontaine *La laitière et le pot-au-lait* cz. meséjének menetét.³ Kár, hogy a 15 hexameterben gyorsan fejlődő és lepergő főthéma (a menyecske tervezése) után egy jóval hosszabb moralizálás következik, a mely megrontja a mese üdeségét.

Ha végül megemlítjük *A' baktai paraszt* cz. tanulságos költői elbeszélését a vásárra vitt számarrról, a melyet az apa és fia, minden szembejövő egymásnak ellentmondó tanácsait kipróbálván, végül vállukon visznek a városba, akkor be is fejez-

¹ La Fontaine II. 2.: *Conseil tenu par les rats*.

² L. fentebb Kármán 6. meséjénél.

³ La F. VII. 10.

tük Verseghy e műfajba vágó kísérleteit. Igazi érdemük nem az eredetiség és a fölfogás újsága — ez hiányzik belőlük, hanem hogy könnyed, vidám hangú versekbe öltöztetnek részben közismert mesethémákat.

Az oktató mese ez utóbbi képviselőivel már átkerült a XIX. századba, de még ekkor is, az első évtizedekben tulajdonképen csak előkészületeket tesz a század második és harmadik évtizedében elért, aránylag, nagy fejlődéshez. Ebben a korban jelennek meg Kis János és Fáy András első meséi.

KIS JÁNOS 1800-tól kezdve írt meséket.¹ Először lefordította Pffellnek két meséjét — ezt már Toldy kimutatta.² — azután két művében³ és elszórva is 1810-ig összesen 11 mesét írt. (Toldy csak annyit tesz hozzájuk néha, hogy németből.) Ezek a következők:

1. *A' bölcs és a' bolond.* Tárnya eredeti: a magát kevélyen elbízott bölcs, mikor egy ízben hallja, hogy egy bolond így kiált föl:

... Borulj le előttem ember fia!
Tanuld megismerni dicső érdememet
S a legnagyobb bölcsnek nézni személyemet

— magába száll és látja, hogy az ő kevélysége csak abban különbözik a bolondétól, hogy míg amaz ezt kimutatja, ő csak szívében hordja kevélységét.

2. *A' tudományok' védelmezése.* Nem annyira mese, mint inkább hosszú tanközltemény; megokolja, miért kell a birodalmat nemcsak hatalommal, erővel, hanem tudományyal és bölcseséggel vezetni.

3. *Aesop és az utas.* A nyugodt megfontoló ítéletről szóló anekdota: Aesopus, mikor föle egy utas kérdi, mennyi idő múlva ér a városba, felelet helyett így szól: »Menj!« A kérdező természetesen bosszankodik, de mivel más feleletet nem kap, elindul. Ekkor kiált utána Aesopus, hogy két óra múlva ér be majd; mert addig, míg »nem láttam menésedet«, mondja, »mikép fejthetém meg... kérdésetet?«

4. *Az ember és a' madárka.* Alapja végeredményben Aesopus 3. meséje: Ἀνὴρ καὶ Ἰέραξ. Az ember itt megkönyörül a madárkán és nem mondja azt, a mit az ölyv mond az elfogott pacsirtának, hogy neki mindegy, akármilyen szépen énekel.⁴ Hogy elbocsátotta, a csíz kigúnyolja, és az ember csak későn

¹ L. Toldy F.: *Kis János poétai munkái*, Pest 1865.

² U. o.

³ *Gyermekek és ifjak bibliothekája*, Pesten 1805. és *Kellemetes időtölésre való elmés nyájasságok*, Sopron, 1806.

⁴ Hasonló Aesopus 124. meséjének (Ἀλιεύς καὶ Σμαγίς) tárgya is, hol a kis hering könyörög a halásznak, hogy várjon, míg megnő.

veszi észre balgaságát. — E mesetárgyat olvashatjuk La Fontainenél,¹ Zachariánél.² Ez utóbbinál a farkas várja türelmesen, hogy a kutya meghízzék, de mire ez bekövetkezik, már könnyen el tud menekülni a farkas elől. — Talán azt a tanulságot akarja Kis János is elénk állítani, hogy a mit megszereztünk, bármily kevés is az, ne adjuk ki kezünkől.

5. *A' két kutya.* Tárgyát és alapgondolatát — öreg korunkban már nem tudunk semmi újat megtanulni — Aesopusból³ meríti, de feldolgozásának hangja és a mese milieuje La Fontaine⁴ hatását mutatja. Nála is egy úrfi tanítgatja megvénhedt vadászkutyáját művészies ugrándozásra, de az eb, a mint Aesopusnál olvashatjuk, már öreg e szokatlan mesterség el-sajátítására.

6. *A' bárány és a' tövisbokor.* E mesét feldolgozta Hagedorn⁵ és Lessing.⁶ Kis meséje teljesen Hagedorn után készült. Úgyes fordítás, mely még a verssorok számát is megtartja, csak-hogy gondolatainak kifejezésére nem volt elég a négyes- és ötödfelés jambus, hanem helyettük a két lábbal hosszabb alexandriusokat használja. Mivel ez a legformásabb meséje, bemutatjuk eredetijével együtt:

Egy bárány kerülvén az eső záporát,
Bokrok' sűrűjében kereste sátorát.
Az esőtől ugyan szárazon maradt,
De a' tövisekben gyapja fennakadt.

E' bárány példáján boldog a' ki tanul:
Tanulj te, ki gyakran pörölsz joggalanul,
Körmös prókátorra félve bizd magadat,
Ha nyersz is keveset, az szedi gyapjadat.

Hagedornnál:

Ein Schäfchen kroch in dicke Hecken,
Dem rauhen Regen zu entgehn.
Hier konnt es freilich trocken stehn;
Allein, die Wolle blieb ihm stecken.

Beglückt ist, den dies Schaf belehrt.
Bethörte Had'rer, lasst euch rathen:
Vertraut die Wolle nicht den scharfen Advocaten.
Oft ist, was ihr gewinnt, nicht halb der Kosten werth.

¹ V. 3.: *Le petit poisson et le pêcheur* és IX. 18.: *Le milan et le rossignol.*

² *Der Hund und der Wolf.*

³ 92. mese: *Kúveg.*

⁴ VIII. 24.: *L'éducation.*

⁵ *Das Schäfchen und der Dornstrauch.*

⁶ 22.: *Der Fuchs* (itt a róka menekülve egy falon átugrik és a tüskék közé esik).

7. *A' tyúk és a' smaragd.* Közismert mesethéma, melyhez ép ezért Kis a következő — szövevezését igen jól jellemző — megjegyzést fűzi :

Mesém nem új, sok száz könyvben meg vagyok,
Verseim változtatta csak külső formáját . . .

8. *A' pap és a' beteg.* Eredeti ; tárgya elmondja, mily nyugodt az élete és halála egy egyszerű becsületes napszámosnak :

Vajha kiki hinné a boldog paraszttal,
Aki kevésre vágy, vígan él, vígan hal.

9. *A' fejér egerecske.* Közismert téma : az engedetlen, szülei óvó intésére nem hallgató egérkét a bagoly zsákmányul ejti.

10. *A' ló és darázs.* Mikor a darázs megcsípi a lovat és az rugdalódní kezd, a darázs figyelmezteti, hogy ne crölködjék, maradjon nyugodtan, mert úgy sem ér el semmit a heveskedéssel. Erre a ló kénytelen megnyugodni és a darázs is békében hagyja. E mese is mintegy »okult« forrásán, La Fontaine meséjén.¹ (L. még Kis J. 4. meséjét.) Míg La Fontaine dühös oroszlánja összerogyásig tombol a szúnyog csípései miatt, Kis J. lova szelíden belenyugszik a változhatatlanba.

11. *A' bárányka.* Csak egy újabb variánsa az engedetlenség káros következményeit bemutató meséknek. Itt a kis bárány, nem hallgatva anyja figyelmeztetésére, hogy ne ugránozzék oly eszeveszetten, egy köre ugrik és lábát töri.

Kis Jánosban a régi mesethémák bizonyos továbbfejlődését látjuk ; ő nála vagy okul a főhős és nem teszi azt, a mit a mesékben hiába valóknak lát (10. mese), vagy pedig bebizonyítja, hogy nem kell felháborodnunk sok esetben a mások látszólagos kegyetlenségein (4. mese). Kedvelt versformái : a hexameter és az alexandrinus ; négyes jambusokat csak két meséjében (*Bárányka, Fejér egerecske*) találunk. 1810-ig írott meséiben nagyrészt eredeti, és átdolgozásai is eredeti felfogásúak. E kis költeményeken bizonyos nyugodt megállapodottság árad el ; egy tapasztalt, érett gondolkodású férfi komoly tanácsai ezek. Arra a dicséretre azonban, melyre koruk méltatta, nem szolgálták rá, és Kölcsey jóslata : »lesz idő, mikor azokra (meséire) a magyar publikum úgy néz majd vissza, mint most a németek . . . Hagedornnak hasonló . . . műveire«² — nem vált be.

Az utolsó nevezetes meseíró, kinek meséiről itt még megemlékszünk, FÁY ANDRÁS, de dolgozatunk korlátai miatt, csak a mesékben tett első kísérleteit említjük meg. Ugyanis 1807-ben

¹ II. 9. : *Le lion et le moucheron.*

² Kölcsey, Minden Munkái. (1886.) IV : 24. l.

Pesten Tratner Máttyás betűivel jelent meg *F. F. A.-tól a Bokréta, mellyel Hazájának kedveskedék*. E gyűjtemény 71—98. lapjain *Eredeti Purgomák- és Mesék* összefoglaló cím alatt epigrammákon kívül 14 mesét találunk. Meséiről és dolgozómódjáról előszavában (73. l.) ezt mondja: »A' Literatura ezen nemébe Nemzetem közt nem volt kit kövessék. Azok a' szoros határok pedig, a' mellyek a' Magyar Irót mindenünnen megszorítják, nem engedik, hogy ő a' Lessing, vagy Pfeffel nagy Lelkeiket tsak majmolhassa is!« Tehát, szerinte, nem utánozhatott sok mesét, nehogy e miatt megróják. — Lássuk már most meséit, beváltják-e az itt tett ígéretet.

A' híradás. A király nem tudja, hogyan adja hírül minél gyorsabban a fontos eseményeket az országban. Udvari boldja ekkor azt tanácsolja, hogy feleségének mondja el közölni valóit. — Tanulság: az asszonyok fecsegése által terjednek el leggyorsabban a hírek. Az ötlet nyilván közismert volt nemcsak Fáy korában, hanem évszázadok óta, de fogalmazása, mesévé alakítása eredeti.

A' vén tserfa. Tanulsága közismert: ha a hatalmasok elbuknak, sokszor magukkal rántják az árnyékukban meghúzódókat. Így a kis csemeték is reszketnek, hogy az öreg fa kidül. — Eredeti variánsa ez a mese a gyenge növényekről szóló meséknek, melyek a hatalmas fák támogatására szorultak. Egyébként ugyanennek a gondolatnak illusztrálása a békákról szóló elterjedt mese is: reszketnek a bikák viadala miatt, mert ők sínylik meg.

Az Autor. Az egyszerű, szegényes cselekvényű mese az éhező írókról szól, kiknek alig van mit enniök.

A' számár. Mikor a négylovas hintó óvatosan kitér az úton legelésző számár mellett, és ez elbízta magát, a kocsis figyelmezteti, hogy nem félelemből tért ki, hanem elővigyázatból. Egészen eredeti mese, de híján a mélységnek.

A' két kanári cz. mesének megelőzője: Imbert 1. meséje: *Les chevaux de carrosse*. A francia mesében két lóról van szó, a melyek csak azért járnak együtt, mert össze vannak lánczolva; valamint a házastársak is sokszor nem szeretetből élnek együtt, hanem kényszerűségből. Fáynál a két kanári egy kalitkába van zárva és nem azért osztják meg eleségüket egymással, mert szeretik egymást, hanem, mert kénytelenek.

Tanulság: »Ugyan sok házaspár reá esmerne é ezen kanárikban magára?»¹

A tudományban és a tudósok között dúló elkeseredett harcokról szól a *Tudósok hariza*: rendesen annak kell meghátálni, a ki kevésbé tud szitkozódni, piszkolódni. A mese eredeti, sőt szokatlan tárgyú, nálunk azonban megjelenése idején igen

¹ Fent id. kiad. 79. l.

alkalomszerű volt: épen akkor zajlott le Révai és Versegly szenvedélyes nyelvészeti vitája, melyben mindkét fél, de különösen az előbbi, ugyancsak ontotta a szitkokat.

A tücsök és a hangya meséjét variálja a *Philosophus* cz. mese. Egy bölcs ürge, mely egész életében a könnyű és boldog élet feltételeivel és ennek elérhetésére szolgáló eszközök tanulmányozásával foglalkozott — *éhezve* megy a hangyákhoz eleséget kérni, mire azok bölcs tudományához utasítják.

Az egyetlen házasságról szól a *Hold*. Mint a vagyonos feleségtől a férj, úgy függ a hold fénye a napétól. — Szintén a házásokra gondol az utazó, ki a *Léthe vizéből* egy butykossal merít, remélve, hogy a szomorú életű házások jól megfizetnek érte. Ugy látszik, mindkét mese Fáy leleménye.

A hiúságot és a majmolást gúnyolja a *Majom és a' Barátja* és *A' champagniai bor cz.* két meséje.

A' fakír cz. mesének tanulsága: segíts magadon s az Isten is megsegít. Ugyanez alapgondolat megvan Aesopus 246. meséjében és La Fontaine (VI. 18.) *Le chartier embourré* cz. meséjében. Fáy csak új képeket talált ki igazolásukra.

A szemérmességet, a rejtett szépséget magasztalja az *Ibolya cz.* mese s így azon a nyomon jár, mint Kármán *A' pók, és a' méh cz.* és Csokonai *A' pillangó és a' méh cz.* meséje.

Fáy meséi teljesen Lessing tanítványának mutatják. Meséi mélységben, jellemző erőben természetesen elmaradnak Lessing meséi mögött, de eredetiségükkel, tömör prózájukkal, logikus gondolatmenetükkel megközelítik amazok színvonalát. Társadalmi, politikai félszepségek, a tudomány és irodalom köréből vett fonákságok ostorozója ő. Valóban kimondhatjuk, hogy ő az első meseírónk, a ki teljesen eredetien, magyaros hangon ír, és a kinél, ha van is némi kapcsolat egyes idegen mese-mozzanatokkal, azok nem tudatos átvételek, önkéntelen reminiscenciák.

Megnyílt tehát az út az értékes, maradandó becsű oktató, mesék alkotására, a melyet be is fog bizonyítani az 1810—1840-ig bekövetkezett nagy fejlődés.

EMBER NÁNDOR.